

УДК 821.135.1

Н.Я. Яцків

**КРАХ ІЛЮЗІЇ АБО ДЕГРАДАЦІЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ
ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЇ У РОМАНІСТИЦІ БРАТІВ ҐОНКУРІВ**

Брати Гонкури ознаменували свій прихід у літературу прагненням зміцнити сучасний реалістичний роман опорою на документи. Соціально-історична, політична, та й зрештою мистецька атмосфера життя Франції середини ХІХ століття давала багатий матеріал для спостережень, а для вдумливих і чутливих людей – багату проблематичну палітру для роздумів. Порівнюючи історію та сучасність, письменники зауважували, що вони «почали з історії і прийшли до роману. Це не звично! І тим не менше цілком логічно. Що лягає в основу історичних праць? Документи. А що служить документом для роману, як не життя?» [1, Т. 1, с. 248]. Тому вивчення сучасного життя в усіх його проявах, занурення у найнесподіваніші і мало відомі факти сучасності, прагнення привернути увагу до актуальних проблем дійсності, про що інші митці не бажали говорити, вважаючи їх недостойними чи неестетичними для художнього зображення, зумовили неоднозначну рецепцію творчості митців, від ігнорування, замовчування, через гостру критику аж до схвальних відгуків уже після смерті молодшого брата Жуля. Тож переконатися у правильності власного вибору і отримати насолоду від визнання довелося тільки старшому Едмону, який продовжував втілювати спільні задуми, удосконалюючи свій стиль та опираючись на спостереження та нотатки з паризького життя.

Історія сприйняття творчості братів Гонкурів на теренах колишнього Радянського Союзу обмежується критичними працями дослідників стосовно реалізму та натуралізму письменників на основі трьох романів, «Жерміні Ласерте», «Брати Земганно», «Актриса Фостен» та двохтомника «Щоденник», перекладених російською мовою, акцентуючи на портретизації життя, достовірності у змалюванні

середовища та фізіологічному детермінізмі героїв [2; 3]. На сучасному етапі виникають спроби переглянути упереджені оцінки творчості братів Гонкурів, їх ролі і місця в процесі формування французького роману XIX ст. та виявити риси імпресіонізму в портретних та пейзажних описах [5, с. 48]. Однак тематика і проблематика, як і стильова палітра французьких письменників дуже багатогранна, про що свідчать праці зарубіжних дослідників. У даній розвідці хочемо зупинитись на одній із наскрізних тем, яка пронизує майже всі романи Гонкурів, а саме темі релігії та її впливу на життя героїв.

Варто зауважити, що всі романи братів Гонкурів побудовано за схожою схемою – це дослідження життя одного персонажа, у 8 з 10 – серед головних героїв – жінка. Сюзанна Робін Сулейман навіть пропонує виділити романи Гонкурів в окремий жанровий різновид – «*romans à thèse*» (романи-дослідження), виокремлюючи такі жанрові константи як: перевага сюжетної однолінійності, становлення персонажів відбувається через зіткнення з оточенням, відсутність теми кохання, прагнення автора вплинути на читача через аналіз цінностей, які він йому пропонує у кожному творі [8, с. 97-99]. Данієла Талер з цього приводу резюмує, що очевидна побудова роману концентрується довкола фундаментальної архітектонічної вісі, що виражається у протиставленні двох періодів: з одного боку дитинство, минулий райський час, з іншого – теперішнє, соціальне, пошук, деградація. Втрата дитинства провокує злам у свідомості і крах у новому світі. Розвиток сюжету підпорядковується дослідженню зміни фізіологічного стану особистості, який трактується як хвороба. Усі герої Гонкурів по-своєму хворі, саме цим пояснюється їх аномальний фізіологічний розвиток, нервові розлади. Найжахливішою хворобою у героїнь Гонкурів, на думку Д. Талер, є кохання, а вірніше його відсутність, тому воно набуває форм милосердя, материнства чи релігійності. У результаті зіткнення із соціальними умовностями біологічні потреби залишаються нереалізованими, що веде до стану трансгресії [10, с. 768]. Неможливість задовольнити природне бажання любові породжує зміну темпераменту, що проявляється або у придушенні природних інстинктів (сестра Філомена), або при-

зводить до роздвоєння особистості (Жерміні Ласерте), чи до самозречення (пані Жервезе). У будь-якому випадку, конфлікт фізіологічного і соціального веде до деградації особистості, і провини цього Гонкури вбачають у тогочасній дійсності. Аналізуючи філософське підґрунтя французького натуралізму, російський дослідник В. Толмачев справедливо зауважує, що тогочасні письменники трактували трагізм буття через насильство цивілізації над природою, в результаті чого «кохання, праця, кращі з життєстверджуючих начал, стають руйнівною силою, безумством, виродженням, а суспільство, замість того, щоб підкоритися законам росту і органічного оновлення, гасне від хвороби самопадіння, розпаду» [4, с. 43].

Кожен з романів Гонкурів представляє на роздуми читачів одну з гострих проблем світу простих городян, добропорядних міщан чи навіть творчих натур. Власні спостереження, особистий досвід і глибоке наукове вивчення проблеми автори подають у формі хронологічно послідовної, хоч і фрагментарної, оповіді про історію життя персонажа, який прагне щастя, мріє про ідеальний світ, однак його спроби реалізувати свої бажання наштовхуються на непереборні соціальні умовності, що й породжує трансгресивні стани. Кожен з героїв на певному етапі шукає підтримки в релігії та церкві у прагненні до духовності, милосердя, однак тісний контакт з представниками церковної громади неоднозначно змінює персонажів.

У перших романах «Сестра Філомена» та «Жерміні Ласерте» брати Гонкури були чуйними до релігійності своїх героїнь, розвиваючи свої роздуми у різних варіантах та різних формах та «обумовлюючи релігійність жінки частиною її статі» (11.04.1857).

У романі «Сестра Філомена», який став першим твором-дослідженням тогочасних медичних закладів і системи медицини загалом, головна героїня – сестра милосердя Філомена стає черницею через те, що їй немає місця в тогочасному суспільстві. Чотирьохрічною сиротою спочатку опікується тітка, яка з милості пані, у якої вона служить, приймає її до себе, але змушена відправити до школи для бідних сиріт, коли пані вирішила, що дівчина-сирота занадто прив'язалася до її сина. Для жвавої щебетухи Марії (у школі їй дали

ім'я Філомена, тому що одна Марія там вже була) церковна школа – «тихий будинок, сповнений спокоєм і тишею, здався мертвим, його повітря падало важким каменем на серце дівчини» [6, с. 19]. Різка зміна місця викликає депресію, дівчина поступово марніє, незважаючи на люб'язне ставлення молодих сестер-послушниць, які опікувалися дітьми, адже «церква любить молодих послушниць, тому що всі чутливі до молодості і краси» [6, с. 24]. Відродження життєвих потенцій відбувається завдяки прогулянкам на природі, які пробуджують відчуття, чутливість. Прийняти церковний канон Філомені допомагає подруга Селін, для якої біблійний світ – це казковий дивовижний простір, заселений ангелами, святими, які гордо терплять страждання й катування, за що Бог дарує їм свою милість і кров з роз'ятрених ран замінює на молоко [6, с. 41]. Іронія Гонкурів звучить у описах першого причастя, у містичному піднесенні, яке створювалося за допомогою урочистої атмосфери, мелодійної музики, запахів від воскових свічок, які насичували повітря і навіть проливалися зі світлом [6, с. 48]. Виснажена поганим харчуванням дівчина ледь не втратила свідомість, натомість закінчення служби здалось їй пробудженням зі сну. Той перший містично-релігійний екстаз, який пережила Філомена під час причастя, переноситься на капличку – особливе місце, фетиш, до якого сирота прибігає щоразу з надією відродити чарівні марення.

Однак набожне піднесення руйнується внаслідок пристрасті до Анрі, молодого денді, у якого перетворився той маленький хлопчик, з яким Філомена здружилася у дитинстві. Через хворобу очей та необхідність особливого догляду сироті дозволили пожити якийсь час у тітки, де вона знову органічно відчуває себе частинкою цього щасливого світського життя. За місце у цьому будинку, поряд з Анрі, дівчина готова у всьому йому догоджати, жертвувати собою заради нього, але виявилось, що молодика ця жертва не потрібна. Підслухавши зневажливу розмову нетверезого Анрі про його цинічне ставлення до жінок, Філомена зрозуміла, що їй краще повернутися до притулку і, якщо вже жертвувати собою, то краще служити Богу. Отже, релігійність Філомени є вимушеною, у тому суспільстві

бідна сирота, яка прагне любові, сімейного затишку, може знайти милосердя та ділитися своїми почуттями хіба що з такими ж обездоленими страдниками. Так Філомена стала сестрою милосердя і опинилася у лікарні для бідних.

Для переконливості своєї тези стосовно того, що «жінка має унікальну рису – здатність до обожнення» (23.10.1860), Гонкури дають можливість Філомені ще раз закохатися, цього разу в молодого інтерна Барньє. У своїх почуттях вона признається собі тільки тоді, коли весь персонал лікарні це зауважив і почав насміхатися над практикантом, спонукавши його грубо й цинічно перевірити плитку оточення. Релігійний містицизм Філомени досягає найвищої точки, коли вона вимолує зцілення для Барньє, який підхопив інфекційне захворювання від пацієнта. Молитвами дівчини практикант пережив ніч, але врятувати його не змогли. Свою гріховну пристрасть Філомена виправляє самокатуванням, яке підірвало її здоров'я. Дівчина змирилася зі своєю долею і залишилась пом'якшувати передсмертні муки страдників у лікарні, очікуючи власної смерті.

Епізодично до зображення релігійного містицизму Гонкури звертаються і в романі «Жерміні Ласерте», розповідаючи історію поневірянь жінки з народу в Парижі. Церква для Жерміні – це місце, де вона тимчасово відчуває зцілення, переживає піднесення у момент сповіді, насолоджується «розміреним, тихим, спокійним голосом священика, який звучить у напівтьмі, бесідами, під час яких слова ніби пестять один одного. Після цих бесід вона почувала себе бадьорою, легкою, вільною, щасливою, ніби на найчутливіші болісні виснажені місця в її душі наклали ледь подразливу цілющу пов'язку» [2, с. 56]. Церква, а особливо сповідальня з «дубовими стінами із золотими прожилками, головою крилатого ангела на фронтоні, нерухомими складками зеленої завіси, містична напівтемрява» [2, с. 58], заповнює свідомість Жерміні і породжує марення, що сприймається як сенс життя, сенс існування. Релігійна гарячка Жерміні виражалася у трепетній тривозі, очікуванні бажаного, обіцяного хвилювання, яке вона переживала в сповідальні, звіряючи духівнику щоденні дрібниці і прихований смуток. Молодий священик, з мудрості власного

досвіду, спочатку співчував ніжній, пристрасній, але в той же час безвольній, нещасній істоті, яка не розуміла, що її серце і тіло прагнуло плотської пристрасті, пробував охолодити релігійний запал і повернути на праведний шлях. Однак, коли духівник запідозрив, що захоплення Жерміні спрямовані на нього особисто і передав її іншому абагу, від усього благочестя дівчини залишився «тільки далекий і солодкий спогад, схожий на ледь вловимий запах ладану» [2, с. 59].

Персонаж роману «Пані Жервезе» – представниця вищого аристократичного світу, прототипом якої стала рідна тітка Гонкурів, Нефталі де Курмон, жінка розумна, освічена, вихована і витончена, яка справила великий вплив на естетичні вподобання братів, спонукала їх до розвитку власного письменницького таланту. Про це з великою вдячністю Едмон розповідає у «Щоденнику» [1, Т.2, 542-547], що, однак, братам не завадило так безжально описати її релігійне божевілля у цьому «містичному» романі. Пані Жервезе приїжджає до Риму, щоб поправити своє здоров'я, змінити вологий клімат Парижу на сухий, теплий, благодатний південь. Проте Рим перетворюється з місця порятунку на місце смерті, і причиною цього є церква, яка через своїх представників поступово спокушає спраглу духовного зцілення істоту, обмежує її свободу, шляхом морального насильства і залякування перетворює її на безвольну релігійну фанатку. На відміну від попередніх творів, ставлення до релігії у романі «Пані Жервезе» з іронічно співчутливого змінюється на гостро сатиричне. Гонкури не шкодують стилістичних засобів, щоб розкрити негативний вплив церкви та релігії на суспільство, продемонструвати егоїзм, ворожість, нищість церковнослужителів, які використовують свій релігійний сан для задоволення власних дріб'язкових амбіцій, залишаючись недосконалими людьми, а не слугами Бога.

Рим – колыска західноєвропейської культури, джерело досконалості, зразок гармонійного поєднання фізичного та духовного, втіленого у численних творах скульптури, архітектури, живопису. Однак, не варто забувати про те, що реальний Рим – місто, у якому дивним чином поєдналося минуле і сучасне: антична культура, осередок католицизму і бурхлива метушня буденного життя міщанства. На початку свого

перебування у Римі пані Жервезе, як натура чутлива до мистецтва, досконалої рукотворної краси, весь свій час віддає насолоді інтелектуально-естетичного збагачення через ознайомлення з мистецькими шедеврами. Проте, досить швидко античне мистецтво починає викликати асоціації з кровожерністю римлян, руїни Капітолію, каміння Катакомб породжують думки про місця руйнувань, де нагромаджено «гори кісток та гори трупів, де панує пристрасть до споглядання смерті і самої смерті» [7, с. 83]. Подорож дорогою Аппія, кам'яниста долина якої видається їй «каменем, припіднятим з велетенської могили» [7, с. 142], логічно завершується відвідинами кладовища. Символічно героїня проходить дорогою смерті, від язичницької до християнської.

Варто відзначити, що до пізнання римського мистецтва пані Жервезе підходить раціонально, вона вивчає путівники, історичні праці, дослідження мистецтвознавців та критиків і порівнює гіпотези та висновки інших з власними спостереженнями. Вихована на працях античних філософів Арістотеля, Платона, Піфагора, та керуючись інтуїтивним внутрішнім чуттям, яке базується на філософії Канта та Локка, жінка констатує, що античному мистецтву бракує чутливості, одухотвореності, яка притаманна мистецтву християнському. Інтуїтивна іронія породжує сумніви у християнському ідолопоклонстві, яке спочатку відштовхує пані Жервезе від натовпу віруючих, що виражають свої палкі сподівання на божественну милість, «припадаючи вустами до ніг статуї Богоматері, найпрекрасніших ніг, вкритих поцілунками обоження» [7, с. 182]. Така ж іронія домінує і в описі храму Сан-Агостіно, «місці помутніння розуму і містики, куди людство приходять під ударами, які розбивають розум, до релігії статуї, до каменю, до чогось, що зможе почути десь у світі Небесне вухо!» [7, с. 184]. Навіть чудесне зцілення сина, за яке римлянки молилися у храмі діви Марії, не переконує пані Жервезе у силі віри християнства. У листі до брата вона констатує, що у неї втома, розумова самотність, чогось бракує, що вона не може визначити і прагне зрозуміти, вивчаючи «Есе про байдужість до релігії».

Протиставленням мертвому Риму виступає природа, усамітнення в сільській місцевості дарує пані Жервезе насолоду спокою,

умиротворення. Лагідне сонце, цілюще повітря, споглядання мальовничих краєвидів, маленького озера і його спокійних вод, сонливої голубизни і досконалої круглої форми, утвореної кратером вулкану, його нерухомості, в оточенні лісів і кокетливої дикості, що породило поетичну назву цієї місцевості «дзеркала Діани» [7, с. 192]. У листі до брата пані Жервезе зізнається, що вона страждає менше від хвороби, почуває себе сильною, впевненою, енергійною, їй хочеться рухатися, прогулюватися й насолоджуватися благодатною красою природи, і зовсім не виникає бажання читати, роздумувати серйозно: «Мені здається, що я живу у напівсні, мій розумовий розвиток лівно розслаблений. Інколи мої думки мене покидають, розсіюються довкола всього, що мене оточує, розчиняються у спогляданнях... Ця природа Італії, це надто красиво, така краса, що можна померти» [7, с. 193-194].

Востаннє пані Жервезе насолоджується природою в садах Боргезе, ловить моменти щастя у лагідності вечірніх сутінків, у запахах акації та апельсинів, у запорошеному небі й оранжєвих проблісках призахідного сонця, у відголосках дзвонів і співах птахів, у вологому повітрі, пронизаному польотами комах та краплинами води. Їй було важко відірватися від споглядання такого м'якого збудження природи і вона довго оглядалася з жалем на останні промені сонця, «що помирали на сторінках церковного требника, які читав священник, сидячи на сходинках Цирку» [7, с. 248-249]. Імпресіоністичні пейзажі передають внутрішнє умиротворення пані Жервезе і налаштовують на драматизм подій.

Поштовхом до релігійності є бесіди з росіянкою, яка виражає приховані думки самої пані Жервезе з приводу самотності: «Інтимність мені видається неповною, якщо Ісус Христос ділить свою ласку ще на когось. Мої почуття прагнуть надприродного зв'язку» [7, с. 206].

Навернення пані Жервезе до християнства зображено як інфекційне захворювання. Заразившись від росіянки, жінка проходить інкубаційний період за читанням «Вступу до набожного життя», зародження релігійності відбувається через фатальний перехід від «захмарного теїзму до раціонального католицизму» [7, с. 217], через

аналіз національних, ментальних, фізіологічних особливостей під впливом кліматичних локальних змін. Якщо розум і віра пані Жервезе ще породжують сумніви, вагання, то єзуїтська церква в Римі (широкі обійми, величезна свята інфекція, місце, де набожність ферментує як природа у тропіках) [7, с. 235] остаточно спокушає проникливістю проповіді, після якої їй здавалося, «що хтось вночі прокрався до її свідомості, викрав усі таємниці і виставив їх на загальний осуд всіх прихожан» [7, с. 227-228].

Отець Джансанті, перший духівник пані Жервезе, уособлює весь римський католицизм – водночас мертвий і вічний: «зі сповідальниці, де сидів загадковий священник, занурений у сутінки, не було видно ні голови, ні обличчя; тільки рука, яка не рухалася, рука повна і бліда, без втоми і непорушна, рука безпристрасна, ніби відрізана і прибита до дошки, рука, яка вселяла страх, як рука мертва і вічна» [7, с. 245]. Єзуїтська церква у цьому романі представлена як організація, що керується принципами поліції, до всіх ставиться з підозрою, острахом, намагається обмежити свою жертву у спілкуванні з іншими людьми, щоб зусібч оточити її своїм впливом і знищити все вороже. Отець Джансанті вимагає від пані Жервезе повного зречення власних бажань, думок, свідомості, гордості самовдосконалення і суворого слідування вказівкам представника церкви. Прикметно, що для означення особи, яка сповідає прихожан, у попередніх романах Гонкури використовують термін *confesseur*, однак отець Джансанті та його наступник отець Сібіла стають *directeur*, тобто наставник, керівник, отже, приймають на себе обв'язки направляти життя пані Жервезе, «бути лікарем, який викарбовує у свідомості хворого рецепт зцілення» [7, с. 263], тому що духівник є посередником Бога [7, с. 267]. Поява отця Сібіли, який уже своїм ім'ям віщує нещастя пані Жервезе, символізує патологічний занепад католицької церкви, яка зводить релігійність до суворого зречення, замінює любов на страждання, тортури, відроджує середньовічний аскетизм і схоластику.

Отець Сібіла служив солдатом перед тим, як стати монахом, і зберіг свій войовничий запал для захисту церкви. Його ставлення до пані Жервезе виражалось у брутальності, як хірург, він прагнув

радикально вилікувати прихожанку, ампутувавши найважливіше для людини, її розум. З особливою насолодою отець Сібла маніпулював свідомістю пані Жервезе, забороняв їй думати, вимагав сліпої покори, наказував молитися по кілька годин на день, стоячи на колінах, читати і заучувати Старий Заповіт. Сам обмежений і неосвічений, священник з особливою жорстокістю і навіть насолодою катував пані Жервезе, принижуючи її гідність, чуйність, освіченість, перетворюючи її з люблячого представника світу людей, народженого для суспільства, дружби, любові, одруження, родини у релігійну фанатичку, яка повинна доводити силу своєї віри ізоляцією, відмовою від контактів зі світом, прирікаючи себе на фізичні і моральні муки. Щоб довести свою відданість церкві, пані Жервезе навіть готова відмовитись від своєї любові до сина, пожертвувати ним заради фатальної набожної екзальтації.

Схильність братів Гонкурів до фізіологічного детермінізму виявляється у описах природи релігійності пані Жервезе, яка «напружувала всі свої п'ять чуттів: свій зір, щоб бачити, уявляти собі місце, декорації, одяг, священне обличчя; свій слух, щоб почути звук його голосу; чуття дотику, щоб відчувати обійми його рук, погладити одяг, сліди від його кроків; свій смак і нюх, щоб вловити невимовну чарівність, яку випромінює божественна людяність; так вона вбирала в себе Бога Христа» [7, с. 335]. Релігійна екзальтація переросла у насолоду, ослаблене тіло і затьмарена свідомість пані Жервезе відчували полегшення і забуття у галюцинаціях, коли у напівпритомному стані їй ввижались святі, з ними вона могла порозумітися без слів, звирити свої муки й отримати зцілення. Однак інші, вірна служниця і хворий син, із занепокоєнням спостерігали зміни стану пані Жервезе: зітхання, розмова з собою різними голосами, схлипування і ридання, різкі викрики. У стані благоговійного трепету перед ілюзорною з'явою пані Жервезе падала на коліна, її широко розплющені очі непорушно вдивлялися у порожнечу, а погляд сповнювався блаженною радістю. Коли марення зникало, жінка сором'язливо озиралася довкола, чи була хтось не помітив її інтимної близькості з божеством, відчуваючи хворобливе тремтіння, сором, збентеження [7, с. 347].

Елеанора Руа-Реверзі, аналізуючи релігійну пристрасть у творах братів Гонкурів та Е. Золя, бачить у поведінці духівника і його сповідальниці прояви садомазохізму: «Побожна приховує у своїй свідомості справжню природу того, що вона відчуває до свого духівника, тоді як він не визнає походження своєї ненависті до жінок. Сповідь дозволяє священнику утвердити свої вимоги, катувати ворога і його садизм прирівнюється до садомазохізму тієї, яка розкаюється» [9, с. 69]. У насильстві духівника проявляється жорстокість, бруталність чоловіка з міщанського середовища, що представлено у багатьох творах реалізму. Що ж до поведінки жінки, вона сприймає суворість церкви як необхідну умову через біль, страждання, навіть тортури піднятися до ідеалу чистоти, досконалості небесного божества. Зауважимо, що Гонкури часто згадують маркіза де Сада у «Щоденнику», зокрема дискутуючи з Флобером стосовно тогочасної моралі, філософії та дійсності. Нотатки у «Щоденнику» не дають підстав виявити ставлення братів до певних проблем, адже вони тільки констатують свіжі враження, детально передають розмови сучасників чи фіксують портретні й пейзажні імпровізації, які пізніше будуть використані при написанні романів, однак зізнання у теоретизуванні з приводу Сада і Тардьє (теоретик і практик експериментальної медицини) для розуміння анатомії кохання [1, Т. 1, с. 342] чи іронія стосовно Христа, Наполеона і Сада [1, Т. 1, с. 255-256] свідчать про те, що письменники шукали пояснень вчинків своїх героїв в науці, філософії, медицині, релігії.

Отже, проблема релігії у творчості братів Гонкурів виражається через опозицію духовності і церкви. Людина навіть як фізіологічний об'єкт відчуває потребу у духовному зціленні, моральній підтримці, а оскільки в середовищі міщанського шахрайства, корисливості, егоїзму вона цього не знаходить, тому й звертається до церкви у пошуках божественного благословення. Проте церква стає місцем, у якому персонажі Гонкурів почувають себе щасливими тимчасово. Це особливе місце приваблює старовинною архітектурою, маленькими капличками, де можна усамітнитися наодинці з Богом, зачаровує атмосферою краси, світла, запахів, звуків. Священник – особа,

з якою можна поговорити про свої муки, страждання. Від нього очікують поради, порятунку, передають свою долю в його сильні руки, а через нього – у руки Всевишнього. Тому Гонкури співчутливо ставляться до своїх героїнь сестри Філомени і Жерміні Ласерте, жінок простих, бідних, неосвічених, неспроможних до аналізу й осмислення власної долі. Однак у конфлікті розуму і релігії церква прикликає собі на озброєння всю систему тисячолітніх догм, щоб перемогти розум, приборкати волю, релігійним фанатизмом, насильством у формі насолоди від страждань підмінити природню потребу милосердя і любові, адже священник не терпить, коли йому ставлять запитання, на які він не може дати відповіді через власне інтелектуальне безсилля. У будь-якому випадку насильство, фізичне чи моральне, провокує психологічні злами особистості, що ведуть до деградації і смерті.

Література

1. Гонкур Э. и Ж. Дневник. Записки о литературной жизни: в 2-х т.: / Э. и Ж. Гонкур. – М.: «Художественная литература», 1964. – Т. 1. – 710 с.; Т. 2. – 749 с.
2. Гонкур Э. и Ж. Жермини Ласерте. Братья Земганно. Актриса Фостен / Э. и Ж. Гонкур. – М.: «Художественная литература», 1972. – Серия «Библиотека всемирной литературы». – Серия вторая – Т. 76 / [вступ.ст. В. Шор, примеч. Н. Рыковой]. – 493 с.
3. Гонкур Э., Гонкур Ж. Жермини Ласерте. Братья Земганно / на французском языке [предисловие З.М. Потаповой, коммент. С.Е. Высоцкого]. – М.: «Прогресс», 1980. – 367 с.
4. Зарубежная литература конца XIX – начала XX века: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений] / [В.М. Толмачев, Г.К. Косиков, А.Ю. Зиновьева и др.]; под ред. В.М. Толмачева. – М.: Издательский центр «Академия», 2003 – 496 с.
5. Науменко Н.П. Роль и место Гонкуров в процессе формирования французского романа второй половины XIX века // Культура народов Причерноморья, 2008. – № 138. – С. 48-52.
6. Goncourt E. et J. Soeur Philomène / Edmond et Jules de Goncourt. – Paris: Charpentier, 1904, – 310 p.

7. Goncourt E. et J. Madame Gervaisais / Edmond et Jules de Goncourt. – Paris: G.Charpentier et Cie, 1889, – 414 p.
8. Suleiman S. Laroman à thèseoudel'autoritéfictive / Susan Robin Suleiman. – Paris: RUF, 1983, –314 p.
9. Roy-Reverzy E. Lapassionreligieuse : Les Goncourt, Zola et laquestion anticléricale / Eléanore Roy-Reverzy // Romantisme, 2000. – Volume 30. – № 107. – P. 59-70.
10. Thaler D. Étude de trois romans des frères Goncourt : Soeur Philomène, Germinie Lacerteux, La Fille Elisa / Danielle Thaler/ – Ottawa, 1981. – 792 p.

Анотація

Н.Я. Яцків. Крах ілюзії або деградація духовних цінностей церкви та релігії у романістиці братів Гонкурів.

Мета даної розвідки – простежити розвиток теми релігії та впливу церкви на свідомість людини крізь призму натуралістичного світогляду братів Гонкурів. Наголошується на тому, що французькі письменники намагаються неупереджено представити у своїх творах заборонені теми. Опираючись на власні спостереження та наукові досягнення сучасників, вони піднімають актуальні проблеми дійсності, констатуючи негативний вплив цивілізації на особистість, який виражається у різних формах насильства. Через конфлікт біологічного і соціального в людині, через фальшивість соціальних умовностей та індивідуальних потреб суспільство, зокрема церква, виступає руйнівним механізмом для конкретної людини, оскільки примушує її приймати певні норми і закони, позбавляє права вибору. У результаті дослідження виявлено, що у перших романах церква приваблює зовнішньою атмосферою («Сестра Філомена», «Жерміні Ласерте»), епізодично дарує зцілення та милосердя. Безкомпромісно Гонкури викривають крах ілюзії стосовно церкви у романі «Пані Жервезе», де церковнослужителі перетворюються на інквізиторів, насильно підкорюють волю і свідомість, вимагають суворого послуху і зречення, чим провокують психологічний злам героїні і її фізичну смерть. Представники церкви довільно інтерпретують релігійне вчення, використовуючи його для власних цілей, для зміцнення свого впливу та контролю над особистістю.

Ключові слова: насильство, натуралізм, персонаж, релігійний фанатизм, фізіологічний детермінізм.

Аннотация**Н.Я. Яцкив. Крах иллюзии или деградация духовных ценностей церкви и религии в романистике братьев Гонкуров.**

Цель статьи – проследить развитие темы религии и влияния церкви на сознание человека под углом зрения натуралистического мировоззрения братьев Гонкуров. Французские писатели пытаются объективно представить в своих произведениях запрещенные темы. Полагаясь на собственные наблюдения и научные достижения современников, они поднимают актуальные проблемы действительности, констатируя негативное влияние цивилизации на личность, которое выражается в разных формах насилия. Посредством конфликта биологического и социального в человеке, фальши социальных условностей и индивидуальных потребностей, общество, а именно церковь, выступает разрушительным механизмом для конкретного человека, так как навязывает свои законы и нормы, лишая права выбора. В результате исследования установлено, что в первых романах церковь привлекает внешней атмосферой («Сестра Филомена», «Жермини Ласерте»), временно дарит исцеление и милосердие. Бескомпромиссно Гонкуры критикуют крах иллюзии в отношении церкви в романе «Госпожа Жервезе», где церковнослужители превращаются в инквизиторов, насильственно подчиняют волю и сознание, требуют сурового послушания и жертвенности, психологически ломая героиню, что приводит к ее физической смерти. Представители церкви произвольно интерпретируют религиозное учение, используя его для собственных целей, для укрепления своего влияния и контроля над личностью.

Ключевые слова: насилие, натурализм, персонаж, религиозный фанатизм, физиологический детерминизм.

Summary**N. Yatskiv. The Collapse of the Illusion or Degradation of Spiritual Values of the Church and Religion in the Novels by the Goncourt Brothers.**

The purpose of this study is to trace the theme of religion and the influence of the church on the human mind in the light of The Goncourt brothers' naturalistic worldview. It is emphasized that the French writers try to present banned topics objectively in their works. Based on their own observations and scientific achievements of their contemporaries, they raise current problems, noting the negative impact of the civilization on an individual, which is expressed in vari-

ous forms of violence. Because of the biological and social conflict in a man, through fraudulent social conventions and individual needs of the society, church in particular acts as a destructive mechanism for the individual, because it makes the man take certain rules and laws, that deprive of the right of choice. The study found that in the first novels church attracts with its outer atmosphere («Sister Philomena», «GerminieLacerteux»), occasionally brings healing and mercy. Uncompromisingly the Goncourt brothers expose the collapse of illusions concerning the church in the novel «Madam Gervaisais» where clergymen are turned into the inquisitors. They violently conquer will and consciousness, requiring strict obedience and resignation that provokes the heroine's psychological break and her physical death. The church representatives interpret religious teachings freely, using it for their own purposes, to strengthen their influence and control over the individual.

Keywords: violence, naturalism, character, religious fanaticism, physiological determinism.

Інформація про автора

Яцків Наталія Яремівна – ORCID: 0000-0002-2895-4370; кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри французької філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76025, Україна